

פרשת פקודי

מאה ברכות

[א]

מקור החיוב

ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש ואת אדני הפרכת, מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. (שמות פרק לח, כז) וכ' בספר בעל הטורים וז"ל מאת האדנים, כנגד מיוסדים על אדני פז (שה"ש ה, טו), וכנגדם תקנו מאה ברכות בכל יום.

מה ה' אלו קיך שואל מעמך

הגמ' במס' מנחות (מג, ב) מביא דרשא אחרת, והכי איתא התם, תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, פרש"י בד"ה מה ה' אלהיך - קרי ביה מאה.

ועי' בתוס' (שם) שמביא עוד כמה פירושים, ר"ת פי' דהוי מלא (המלה שואל) ויש מאה אותיות בפסוק, וי"מ ד"מה" עולה בא"ת ב"ש מאה (י' במקום מ' וצ' במקום ה'), וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה, (כמו לר"ת) וכי קרית מאה הרי כולן (היינו שאפילו אם המלה שאל הוי חסר, יש לנו מאה בזה שקורין מאה במקום מה).

עוד מקור מצינו במדרש (במדבר רבה פרשת קרח פרשה יח) על הפסוק נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על, "על" כנגד מאה ברכות, משום שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים, בא דוד ותקן להם מאה ברכות, כיון שתקנם נתעצרה המגפה. וכן הביא הטור (או"ח סי' מו) בשם רב נטרנאי גאון.

ועל פי קבלה יש מקור בזוהר הקדוש (זוהר חדש - תיקונים כרך ב דף פג עמוד א) וז"ל אבל בזמן שצריך הקדוש ברוך הוא להצדיק צדיק ולעשות עמו צדקה, שהוא מלכות עם התחתונים נכללים בו כל הספירות, ונקראים צדיקים על שמו וה' נקרא על שמו צדיק, שנאמר צדיק ה' בכל דרכיו. ומרחם על בריותיו בצדקה, ואין צדקה אלא תפלה שהיא צ' - תשעים אמנים, ד' - ד' קדושות בכל יום, ק' - מאה ברכות, ה' - חמשה חומשי תורה, וזהו צדקה תרומם גוי, (משלי יד) ועליו נאמר לאברהם ויחשבה לו צדקה. וכשהוא רוצה להגין בה נאמר בה (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון. הרי לנו לפי הזוה"ק שאמירת ברכות גורם שהקב"ה ירחם עלינו, כמו בחמשה חומשי תורה וד' קדושות.

במקום קרבנות

עוד מקור מצינו בסידור התפילה לרוקח (מאה ברכות עמוד א) וז"ל שלפי שחטאנו לפניו חרב בית המקדש ואין מזבח וקרבן, וחפץ בשלום עמנו, ציוונו לומר לפניו מאה ברכות, כמו שהבטיח לאברהם אבינו שנאמר, במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם אבינו לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם תודעני באי זו זכות בני מתקיימים בעולם, אמר לו קחה לי עגלה משולשת, ויהו מקריבים לפני קרבן, אמר אברהם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן חרבנו מה תהא עליהם, אמר לו, יהו אומרים לפני ק' ברכות בכל יום, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות, לכך תיקנו ק' ברכות, כנגד ק' פסוקים שיש במקרא שבהם כל הקרבנות.

מעלת אמירת מאה ברכות

כתב בספר סדר היום (חיוב מאה ברכות בכל יום) וז"ל כי ענין סוד מאה ברכות הוא ענין נשגב עד מאד ונורא, **כי לא על חנם אז"ל מה ה' אלהיך שואל מעמך**, אל תקרי מה אלא מאה, וכיון שהש"י אינו שואל מעמנו כ"א הדבר הזה בלבד דבר גדול הוא. עי"ש שמסביר כי הענין הוא כי כל העולמות אינן מתקיימים כי אם מצד הפעולות הטובות הנעשות למטה, כי צדיק יסוד עולם, ואם אין צדיק אין עולם מתקיים, ומברכתו יבורכו כל צבא השמים מרום רקיעא עד תהומא. וא"כ כשהאדם השפל משגיח עליו ומתבונן בברכותיו לומר אותם כראוי, **הבל אותם הברכות עולה ובוקע כל האוירים עד שמגיע לפני כסא כבודו, והקב"ה כביכול מתעטר בו ושמח שמחה גדולה באותו שבת העולה מאת אדם נגזר מאדמה**, כי מחומר קורץ, ומתעלה בו ומכין לו מחיה ומזון ונותן טרף לביתו פותח את ידיו ומשביע לכל חי רצון, **אבל פחות מק' אין הדבר נגמר כאשר ידוע ליודעי חן**.

רמזים לחיוב מאה ברכות

יש עוד כמה רמזים לחיוב מאה ברכות שאנו מוצאים בראשונים, השבלי הלקט (ענין תפילה סימן א) כתב שיש למדין אותו מזה הפסוק, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', כ"י כ"ן בגמטריא מאה הוי. ועי' ספר המנהגים (טירנא) בהקדמה להגהות המנהגים, ענין אחר שנאמר (במדבר כה, יב) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, לכ"ן גימטריא מאה.

דאורייתא או דרבנן

הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות (שורש א) מאריך לבאר שמצוות שאינם אלא מדרבנן אין ראוי למנותן בכלל מנין המצוות. ומסביר הר"מ כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו, כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני, איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים (הבה"ג) ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצוות עשה וכן **מאה ברכות בכל יום** ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל. דעת הר"מ שחיוב מאה ברכות בכל יום אינו אלא מדרבנן, אבל עדיין יש להסתפק בדעת הבה"ג האם מנאם למצוה, משום שהוא באמת מונה מצוות שאינם אלא מדרבנן, או דילמא משום שסובר שיש כאן מצוה דאורייתא.

תקנת משה-אנשי כנה"ג

ועי' בספר המנהיג (דיני תפילה עמוד כז) וז"ל ודבר זה מסורת בידינו מאבותינו למשה בסיני שיש עלינו לברך מאה ברכות בכל יום, מן התורה, ומן הנביאים ומן הכתובים. מן התורה מניין, דתניא במנחות פ' התכלת, ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות. ומסיים שם שנראין הדברים, שאחר שיסדן משה רבינו ע"ה, שכחום וחזר דוד ויסדם לפי שהיו מתים ק' בכל יום. ויתכן שזה גם דעת הבה"ג, ולכן מנה אותו במנין המצוות. אלא שבספר שו"ת עטרת פז העיר, שאיך יתכן לומר שחיוב מאה ברכות הן מן התורה, הרי חוץ מברכת התורה וברכת המזון, כל הברכות אינם אלא מדרבנן, א"כ איך יתכן שהתורה חייב אותנו לברך מאה ברכות בכל יום. ובאמת מלשון ספר המנהיג "שיסדן משה רבינו ע"ה", יותר מדויק שמשו רבינו הוא זה שתיקן לומר מאה ברכות, ולא שהוא חיוב דאורייתא, אבל ממש"כ מן התורה ומן הנביאים וכו' משמע שאכן יש חיוב מה"ת. ועי' בספר (יראים סימן רנה) שמנה מצוות מאה ברכות, וכתב שאנשי כנסת הגדולה הם שקבעוה, היינו שהולך בשיטת הבה"ג שמונה מצוות דרבנן במנין המצוות.

שכר המקיימו

כתב בספר צרור המור (לאחד מקדמונינו מגרושי ספרד, פרשת עקב) שהמשלים ק' ברכות בכל יום, **חשוב עליו כאלו מקיים ליראה את ה' וללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' ולשמור מצותיו**, והוא עובד מאהבה ומיראה ועובד את השם והולך בדרכיו ושומר מצותיו, **בענין שבזה מקיים כל התורה כולה**. ולפי שזה אינו טורח גדול לאדם בהשלמת ק' ברכות. אמר מה ה' אלהיך שואל מעמך.

עוד מצאנו שע"י אמירת מאה ברכות בכל יום ניצל מכל דבר רעה. שעל הפסוק (דברים פרק ו פסוק ז) ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, כתב בעל הטורים שיש תגין על הק', לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות (מנחות מג,ב) **וינצל מצ"ח קללות ועוד שתיים, גם כל חלי וכל מכה** (להלן כח,סא).

וראיתי סיפור (הובא בס' מצות המאה ברכות כהלכתה) שפעם בא חולה מסוכן לפני הגרשז"א זצ"ל, שאלתו בפיו במה יכול להתחזק כדי לעורר רחמי שמים עליו, ואמר לו הגאון הנ"ל שאע"פ שאינו אומר את זה לאחרים אבל לו הוא יגיד, שאילו בדידיה, היה מתחזק באמירת מאה ברכות **לאמרם בכוונה**, שמילת ברוך יהיה כמו שצריך, ומילת אתה כמו שצריך וכו'.

[ב]

מי חייב

חיוב נשים במאה ברכות

יש להסתפק האם נשים חייבות במאה ברכות בכל יום. והנה כידועה נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, ויש לדון האם מאה ברכות בכל יום מקרי מצוה שזמן גרמא או לא. דלכאורה יש לומר שאע"פ שיש חיוב נפרד בכל יום ויום, אבל היות וליכא זמן שאין בו מן המצוה אולי לא מקרי זמן גרמא.

חיוב תפילין בכל יום

והנה מבואר במס' קידושין (לג,א) שתפילין הוי מצות עשה שהזמן גרמא, והטעם הוא או משום דלילה לאו זמן תפילין, או משום דשבת לאו זמן תפילין, וידועים הם הוויכוח בין הפרמ"ג והגרי"ז האם יש חיוב להניח תפילין לפחות פעם אחת ביום, הביה"ל (ריש סי' לז) הביא שהפרמ"ג מסופק האם מן התורה חייב כל היום, או מן התורה די ברגע אחד שמניח, ומדרבנן כל היום, ובטלוח עכשיו שאין לנו גוף נקי, ומסיק דעיקרן של דברים דאם **לא הניח יום א' כלל לתפילין ביטל מ"ע**, ובהניח רגע עליו קיים המצוה, אבל מצוה מן המובחר מן התורה להיותן עליו כל היום וכו', עיין שם.

שמעתי שפעם שאלו את הגרי"ז, למה הוא לא מניח תפילין בחול המועד לחוש להשיטות שחייב להניח תפילין בחוה"מ, וענה להם שהזמן שחיסר בחוה"מ ישלים אחרי יו"ט. ביאור הדבר, שנוקט שיש חיוב תפילין כל הזמן, וליכא חיוב מסוים ללבשם לפחות פעם ביום, וא"כ לא משנה אם יניחם בחוה"מ או אחרי יו"ט. א"כ לפי הפרמ"ג למה צריך להגיע לזה שפטור בלילה כדי שיחשב זמן גרמא, תיפוק ליה משום שיש חיוב חדש כל יום, ומשו"ה הוי מצות עשה שהזמן גרמא, אלא ע"כ הואיל וליכא זמן שאינו חייב לא מקרי זמן גרמא כנ"ל.

עוד יש להוכיח מהא דס"ל להר"מ שמן התורה יש חיוב להתפלל פעם ביום, ולכן כתבו הפוסקים שנשים חייבות להתפלל לפחות תפילה אחת ביום, מן התורה. וקשה הרי יש חיוב חדש כל יום, א"כ הוי מעשהז"ג, אלא ע"כ שהואיל וליכא זמן שאין שם חיוב שפיר מקרי אין הזמן גרמא.

שוב ראיתי שהדברים מפורשים ברש"י (קידושין לד, א) ד"ה ותפילין וז"ל וקסבר לילה לאו זמן תפילין אי נמי שבת ויו"ט לאו זמן תפילין, הילכך כיון דאיכא שעתא דלא מיחייב בה זמן גרמא הוא. הרי לן להדיא שזמן גרמא תלוי בזה שיש זמן שאין חיוב כלל.

מצעשהז"ג במצוה דרבנן

ואפילו אם נאמר שאמירת מאה ברכות נחשב כמעשהז"ג, עדיין יש לדון לחייבם, דבפשטות נחלקו רש"י ותוס' האם במצוה דרבנן יש פטור של מעשהז"ג. דהנה המשנה במסכת ברכות (כ, ב) אומרת שאשה חייבת בתפילה, ואיתא בגמ' חייבין בתפלה דרחמי ניהו, מהו דתימא הואיל וכתוב בה (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמשמע לן. פרש"י דתפלה רחמי היא, ומדרבנן היא, ותקנוה אף לנשים ולחנוך קטנים. משמע (וכן מבואר בתוס') שרש"י לא גרס מהו דתימא וכו'.

ועי' בתוספות שיש לו גירסא אחרת בגמ', שהגמ' מק' תפלה פשיטא, ומשני כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמצות עשה שהזמן גרמא הוי, קמ"ל דרחמי ניהו. היינו שלפי תוס' אע"פ שאין כאן אלא מצוה דרבנן, בכל זאת אם לאו שהיה ענין של רחמי היו פוטרים את הנשים מטעם מצעשהז"ג. וכתבו בתוס' שרש"י לא גריס ליה שהרי תפלה דרבנן היא ומאי מ"ע שייכי ביה. היינו שהבינו בדעת רש"י שהפטור של מצעשהז"ג אינו אלא במצוה דאורייתא ולא במצוה דרבנן. עי"ש שרצו להוכיח ממצות הלל דנשים פטורות, כדאמרינן בסוכה (לח, א) מי שהיה עבד ואשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהם אומרים, דאין השומע פטור מקריאתן כיון שהם פטורים, א"כ מוכח שאפילו במצוה דרבנן יש פטור של מצעשהז"ג. א"כ אם נאמר שחיוב מאה ברכות אינו אלא מדרבנן, אז עכ"פ לרש"י היו חייבות אפילו אי נחשב כמעשהז"ג.

נשי לא בעי חיי

ועי' בספר הגיוני הפרשה, שרצה חומר עוד סברא לחייב נשים במאה ברכות, והוא עפ"י הגמ' (קידושין לד, א) שמקשה על הא דאיתא במתני' שנשים חייבות במזוזה, שנקיש מזוזה לתלמוד תורה, (ויהיו פטורים) לא סלקא דעתך דכתיב (דברים יא) למען ירבו ימיכם, גברי בעי חיי נשי לא בעי חיי (בתמיהה). וה"נ לפי המדרש שדוד תיקן אמירת מאה ברכות כדי להציל ממגיפה, נאמר אטו נשים לא בעי חיי.

פסק של הגרשז"א ויבלחט"א בעל שבט הלוי

אבל עי' בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן כג) שנשאל האם נשים חייבות בתקנת ק' ברכות, וענה שמפשטות דברי הב"י והפוסקים (ריש סי' מ"ו), דחשבו ק' ברכות של כל אדם, וחשבו בחשבון טלית ותפילין וכה"ג ברכות דלא שייכי בנשים, ולא כתבו נשים מאי איכא למימר, מכלל דפשיטא להו דהתקנה לא שייכי בנשים.

ועי' בספר הליכות שלמה (פרק כג, כה) שגם דעת הגרשז"א זצ"ל היה נוטה לומר שנשים פטורות ממאה ברכות. ועי"ש הטעם כנ"ל שהיות והחשבון כולל מג' תפילות היום וברכת ק"ש, ונשים אינן חייבות בכל אלו מסתבר שלא חייבום חז"ל, אע"פ שהיה אפשר להם להשלים ע"י ברכות הנהנין.

[ג]

איזה ברכות

יום אחרי הלילה

יש לדון האם לענין מאה היום הולך אחרי הלילה, ר"ל שהחשבון מתחיל בלילה, או שהלילה הולך

אחר היום והחשבון של מאה מתחיל ביום. ויהיה בזה נ"מ אם למשל החסיר תפילת ערבית, אז אם היום הולך אחרי הלילה אז חסר לו מהחשבון של יום הבא, (ואם ישלים התפילה למחרת יושלם לו החסרון) אבל אם הלילה הולך אחרי היום, אז חסר לו מיום שעבר. עוד נ"מ בשבת האם מעריב של מוצאי שבת נכלל במאה ברכות של שבת או של יום ראשון.

בפשטות דעת המשנה ברורה (סימן מו, יד) שכתב שבכל יום אנו מברכין עוד יותר ממאה ברכות, כיצד **בלילה כשהולך לישן מברך המפיל**, ובשחר מברך ענט"י ואשר יצר וכו' הרי שהתחיל המנין בלילה. אלא דצ"ע למה לא התחיל בתפילת ערבית. אבל ע"י בספר העיתים (סימן קצה) שמונה הברכות שיש בשבת שאין בחול, והם תשע עשרה, ז' דתפלת המוספין, וח' דסעודה שלישית, וד' דהבדלה. וקשה הרי הבדלה מברך אחרי שכבר יצא שבת, ואולי סובר שהיות ובא מחמת שבת נמנה עם המאה ברכות של שבת.

אבל הפוסקים הכריעו מזה שהראשונים דנו שבשבת חסר יב' ברכות מג' תפילות, א"כ מוכח שמעריב של מוצאי שבת נכלל בהמאה ברכות של שבת.

ולפי"ז פסק בספר הליכות שלמה (פרק כג, כג) שאם קיבל עליו שבת מוקדם, והתפלל מעריב וקידש מבעו"י, אז ברכות אלו עולות לחשבון יום ששי ולא של שבת, הואיל ועדיין הוא יום לענין טבילה מטומאה. וכן היכא שסעודה שלישית נמשך עד מוצאי שבת, ובירך ברכה"מ אחרי צאת הכוכבים, עולות לו לחשבון של יום ראשון. וזה שלא מו שרצינו לומר בדעת ספר העיתים.

אבל יש שרצו לדייק מדברי הרמב"ם שכתב (הלכות תפילה פרק ז, יד) שחייב אדם לברך מאה ברכות **בין היום והלילה**, משמע שהחשבון מתחיל ביום והלילה נגרר אחר היום. וכן דעת ספר תורת חיים סופר (סי' מו).

שומע כעונה

כ' הטור (אורח חיים סימן מו) שלפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת (של ברכות השחר) בשעתה, ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרן בבה"כ, וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בבה"כ ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן, **אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן**, דתניא היה ר"מ אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום וסמכוה על דרש הפסוקים. והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא דהע"ה תקן מאה ברכות דכתיב (שמואל ב כג) הוקם על ע"ל בגימ' ק' הוי, כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים, עד שחקר והבין ברוח הקודש, ותקן להם לישראל ק' ברכות. וע"כ תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום.

וכתב על זה הב"ח שכוונתו במה שכתב אבל ודאי חובה וכו'. כלומר לא יסמוך כל אדם על עניית אמן, ושלא יברך בעצמו אעפ"י שהוא בקי בהן, דפשיטא דחובה היא על כל יחיד ויחיד וכו'. והביא מה שהשיב רב נטרונאי וכו' להורות שיהיו נזהרין לברך אותם ולא יסמכו על עניית אמן, **כי איכא סכנת מיתת מאה ישראל בכל יום כמו שהיה קודם שתקן דוד מאה ברכות אלו**, דלא מהני עניית אמן אלא לעמי הארץ שאינן יודעין לברך אבל היודע צריך לברך.

[דרך אגב רואין מהב"ח דבר נורא שהסכנה שהיה בימי דוד עדיין קיים היום, ורק ע"י אמירת מאה ברכות אנחנו ניצולים]

ועי' בהליכות שלמה (שם) שאפילו לפי הב"ח שאינו יוצא מאה ברכות ע"י שומע כעונה, זה רק לגבי ברכת השחר היות והם ברכות שניתקנו להודות להשם על כל הטוב שגמלנו, לכן יש ענין מיוחד לאמר אותם בעצמו ולא לסמוך על שומע כעונה. אבל בשאר ברכות שאדרבה יש ענין של ברוב עם הדרת מלך, שכולם יצאו ידי חובתם ביחד, אז בוודאי יוצא ידי חובתו של מאה ע"י שומע כעונה לכתחילה.

ברכת התורה והפטורה

עוד עצה מצאנו בראשונים, להשלים מה שחסר לו במאה ברכות, והוא שבשעה שהעולה לתורה מברך יכוון לצאת בברכותיו, וכן בברכות של הפטורה. כ"כ הרא"ש (מסכת ברכות פרק ט סימן כד) וז"ל וגם יכוין אדם בשבתות וימים טובים לברכת הקורא בתורה והמפטיר ויענה אמן, ויעלו לו להשלים מנין ברכות. ועי"ע בב"י (סי' מו) בשם השבולי הלקט, והגהת מיימונית בשם רא"ם. וכן נפסק להלכה (או"ח סי' רפד, ג).

עניית אמן בלי שמיעת הברכה

ועי"ש בבית יוסף שכתב חידוש נפלא, שאע"פ שמדברי ההגהות מיימוני משמע דדוקא כששומעין אותן ועונין אחריהם אמן, אבל לי נראה דאפילו אם אומרים אותם בלחש, כיון שהשומעים יודעים איזו ברכה הוא מברך, ומכוונים לצאת בה ידי חובתם ועונין אחריה יוצאים, כדאמרין בפרק החליל (סוכה נא, ב) שבבית הכנסת של אלכסנדריא היו מניפין בסודרין, להודיע שסיים שליח צבור הברכה ויענו אמן, אלמא שהיו עונים אמן אף על פי שלא שמעו הברכה, דכיון שיודעין איזו ברכה סיים די בכך, וכמו שכתב רבינו (סימן קכ"ד) וכיון שיכול לענות אמן אף על פי שלא שמע, משמע דהכי נמי נפיק ידי חובת אותה ברכה בכך. אבל עי' במ"א שחולק על הב"י וס"ל שאינו יוצא אא"כ שמע הברכה מפי המברך.

ברכת התורה חיוב של העולה או של הציבור

ויש להעיר שלכאורה מי ששמע ברכה שאינו מחויב בו וענה אמן, אינו יכול להשלים לו למאה ברכות, א"כ כאן הרי אין החיוב לברך חל אלא על העולה לתורה, א"כ איך השומעין יכולים לצאת ידי חובת מאה ברכות בעניית אמן על ברכותם.

שו"מ בשו"ת מבי"ט (חלק א סימן קיז) שדן בזה, וכתב שאין תשלום מאה ברכות אלא בברכה עצמה, או בעניית אמן על ברכה שחייב בה ושומעה מפי שחייב בה, שהרי אמרו בהשלמת ק' ברכות בשבת ויו"ט דממלי להו במיני אספרמקי, ולא אמרו שיענה אמן אחר מי שמברך ברכה שכבר יצא הוא ידי חובתה, ושישכים בשבת וישמע ברכה שמברך כל א' וא' ויענה אמן. ועי"ש שמתקשה בזה שכתבו קצת מן המפרשים, דברכות שמברכים הקוראים בתורה וברכות המפטיר עולים לשומעיהם לחשבון, ות"י דהיינו משום דתקנת מרע"ה היא לקרות בתורה צבור וכל הציבור חייבים בזה ובהפטורה ג"כ, ובברכה שמברך העולה לקרות בתורה והמפטיר יוצאים כל הציבור ידי חובתן בתקנות אלו, והוה ליה כאילו כל א' ברך ולכן עולים לחשבון. אבל לכאורה זה תלוי האם החיוב הוא קריאה או שמיעה ואכמ"ל.

ועי' בהגהת הגרע"א (אורח חיים סימן רפד סעיף ג) שהמחבר כתב שצריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת, והעיר הגרע"א למה צריך לענות אמן הרי קיי"ל שומע כעונה, ות"י דלא שייך לומר שומע כעונה דהא לא קרא בתורה, ולכן לא שייך לומר שהוא כמברך רק ע"י עניית אמן, דגדול העונה אמן יותר מהמברך, וממילא עולה לו למאה ברכות. משמע דלא כדברי מבי"ט אלא אפילו אם אינו מחויב בהברכה אם ענה אמן שפיר יכול להשלימו למאה ברכות. ולפי"ז לכאורה גם ע"י עניית אמן לחזרת הש"ץ יכול להשלים למאה ברכות, ועי' לקמן בסמוך מש"כ בזה.

חזרת הש"ץ

ועי' במגן אברהם (סימן מו ס"ק ח) שמביא מה שכתב הב"י דבשבת אנו מוסיפין ברכת מעין ז', ותמה עליו דא"כ נחשב כל חזרת הש"ץ של ג' תפילות, ות"י המ"א דשאני ברכת מעין ז' דהיחיד לא אמרה. ועי' במשנה ברורה (ס"ק יד) שאפשר דיוצא ע"פ הדחק במה שמכוין לשמוע חזרת הש"ץ.

פעם ראיתי בספר אשל אברהם (בוטשאש) שמי שמתפלל שמו"ע בשעה שהש"ץ חוזר על התפילה, מקרי תפילה בציבור. ועי"ש שמסביר שהיות וכולם יוצאים בחזרת הש"ץ (אע"פ שכבר התפללו!) א"כ הוי כאילו יש עשרה שמתפללים. א"כ לדבריו שפיר יכול להשלים המאה ברכות ע"י ששומע חזרת הש"ץ.

אין כאלוקינו

הפוסקים דנים מה אפשר לעשות בשבת כדי להשלים המנין של מאה ברכות, ע"י בספר מהרי"ל (הלכות יום כיפור אות כד) שנשאל למהר"י סג"ל מפני מה אין אומרים אין כאלהינו ביום הכפורים כמו בשאר יום טוב, והשיב דעיקר טעמא של אין כאלהינו משום מאה ברכות דחייבים לומר בכל יום, ובשבתות וביו"ט אין אומרים רק ז' של י"ח דתפלה, ונתייסדו באין כאלהינו י"ב אמן, 'אין מ'י' נ'ודה כל אחד ד' פעמים, ואח"כ ברוך אלוהינו וכו' ד' פעמים, ואתה הוא אלוהינו וכו' ד' פעמים, והוי כאילו אמר ברוך אתה 'אל מלך' נאמן י"ב פעמים, ואינך ז' הרי י"ח ברכות, וכן הוא במחזור ויטרי. אכן ביו"כ אומר בלא"ה אהללך בקול רם, ובו איתקנו י"ח ברכות.

ברכה שאינה צריכה

כתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ז הלכה טו) בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות, וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו, כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא וכיוצא באלו, צריך להשלים מאה ברכות מן הפירות. ובהלכה טז כתב הר"מ, כיצד אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו, וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו, ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום.

וכבר העיר הלחם משנה שמסתימת לשון הר"מ משמע דהכי קאמר שיאכל תחלה מעט מן הפרי ויברך ברכה אחרונה, ואח"כ מאותו הפרי עצמו יאכל מעט, וקשה שהרי אסור לגרום ברכה שאינה צריכה, אע"פ שאין כאן שאלה של ברכה לבטלה, שהרי בירך ברכת המזון ואם רוצה לאכול שוב חייב לברך, אבל יש כאן משום ברכה שאינה צריכה. ותי' הלח"מ שהר"מ ודאי לא קאמר אלא שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא, כשיעבור אותו העת צריך שיחזור ויאכל מאותו פרי כדי להשלים, והשתא לא הוי גורם בברכות, שכשאכל בתחלה ובירך לבסוף לא היה בדעתו לאכול יותר.

אבל אין זה דעת כל הפוסקים, דהנה השולחן ערוך (אורח חיים סימן רטו) פסק שכל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. המ"א (סק"ו) מרבה להוכיח שלא לבד שאסור לברך ברכה לבטלה, אלא שאסור ג"כ לברך ברכה שאינה צריכה, היינו היכא שהאפשרות בידו למעט בברכות, חייב לעשות כן. עי"ש שהוכיח ממס' יומא (ע"א) שלפי ר"ל הכהן גדול קורא מחומש במדבר בע"פ, משום שאם יוציא עוד ס"ת יצטרך לברך עליו, אע"פ שבוודאי אינו ברכה לבטלה, אלא שיש עצה בלי זה, והוי גורם ברכה שאינה צריכה.

אח"כ מביא דברי השל"ה הק' (מסכת שבת פרק נר מצוה) וז"ל כתבו הפוסקים (טוש"ע סי' מו, ג, וסי' רצ"א) שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובשבתות וימים טובים שאין בהם כל כך ברכות, משלים אותן במיני פירות, כן פשוט במנחות (מג"ב), ומפני זה הטעם אומר אני, כי טוב הוא שכשיבואו פירות בשבת בתוך הסעודה, שיאחר לאכול מהם עד אחר ברכת המזון, כי ישתכר בזה ברכה אחרונה. אבל בחול לא יעשה כן, משום ברכה שאינה צריכה, וקל להבין. היינו שכדי להשלים מאה ברכות, לא מקרי "אינה צריכה" דצריכה וצריכה היא.

והקשה עליו המ"א דהא הגמרא (יומא ע"א) ביום כיפור מיירי, וחסר ממנין מאה ברכות, (אז למה אסור להוציא עוד ספר תורה ויחזור ויברך). ועוד הק' המ"א שבתוס' (שבת קי"ח) כתבו דאסור

לחלק סעודת שחרית לשנים, כדי לקיים ג' סעודות משום דגורם ברכה שאינה צריכה, ואף דלא קי"ל הכי היינו משום סעודה ג', אבל משום ק' ברכות אסור להוסיף. וצ"ע למה כדי לקיים מצות סעודה שלישית מקרי "צריכא", ואילו לקיים מצות אמירת מאה ברכות לא מקרי "צריכא". אבל כתב המ"א עפ"י דברי הר"מ גלאנטי (סי' ל"ח) שיכול לצוות לבני ביתו שלא להביא כל הפירות לפניו בבת אחת.

סיפור של הגרי"ז

שמעתי פעם סיפור שהגרי"ז התאכסן אצל מישהוא לשבת, ובשבת אחרי הצהריים ביקש מבעה"ב בננה ותפוח עץ, אחרי השבת החזיר לא הבננה. כשנשאל על הנהגותיו המוזרות, ענה ואמר שכפי החשבון של מאה ברכות היה חסר לו ג' ברכות, ולכן ביקש שני דברים שברכותיהן הראשון שונות, ועי"ז יברך ג' ברכות, בורא פרי העץ, בורא פרי האדמה, ובורא נפשות. לבסוף היה צריך לנקביו ובירך אשר יצר, וממילא היה חסר רק ב' ברכות, לכן החזיר הבננה. **יש מברכים כדי שיוכלו לאכול, ויש אוכלים כדי שיוכלו לברך.**